

Teoreettinen pohja kulttuuriekologiselle restauroinnille

Riikka Lumme

Oulun yliopisto / Arkkitehtuurin tiedekunta
riikka.lumme@gmail.com

Tiivistelmä

Tutkin kulttuuriekologista restaurointia ja kuinka se toteutuu nykyajan restaurointikohteissa. Kestävä kehitys on olennaisessa osassa kulttuuriekologisessa restauroinnissa. Kestävä kehitys jakautuu neljään eri osa-alueeseen yleisesti käytetyn kolmijaon (ekologinen, taloudellinen ja sosiaalinen) sijaan. Osa-alueet ovat ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen. Kulttuuriekologisessa restauroinnissa korostuvat kulttuurinen ja ekologinen osa-alue.

Kulttuuriekologia on kulttuuriantropologian tieteenhaara, joka tutkii ihmisen kulttuuriympäristösuhdetta. *Kulttuuriekologia* sai alkunsa 1950- ja 1960-luvuilla Yhdysvalloissa Julian Stewardin ja Leslie Whiten johtamissa tutkimuksissa. Stewardin mielestä *kulttuuriekologia* on oppi, jossa kulttuurista evoluutiota pidetään erilaisten aineellisten tekijöiden, väestön, ekologian ja teknologian yhteisvaikutuksen tuloksena. Steward erotti ”kulttuuriytimen” ”kulttuurin muista ulottuvuuksista”. Ytimeen kuuluivat toimeentuloon liittyvät aineelliset prosessit. *Kulttuuriekologiassa* painotetaan aineellisten tekijöiden merkitystä yhteiskunnan ja kulttuurin muutoksissa. (Eriksen, 2004, p. 255.)

Pyrin selvittämään kuinka kestävän kehityksen kulttuurinen ja ekologinen osa-alue toteutuvat restauroinnin kentässä. Kuinka ekologinen ja kulttuurinen puoli kohtaavat restaurointikohteessa? Voivatko molemmat puolet onnistua yhtä aikaa? Kuinka luoda tasapaino ympäristön kestävyuden ja kulttuurimerkityksen omaavan perintökohteen välille?

Restauroitavat rakennukset välittävät kulttuurimerkityksiä ja –perintöä tulevaisuuteen. Rakennusten pysyvyys ja laadukkuus ovat ekologisen rakentamisen peruseriaatteita. Ekologisuus ja rakennuskulttuuri kohtaavat rakennusten pysyvyydessä ja laadukkuudessa. Rakennusten pysyvää ja laadukasta luonnetta on vaatinut jo Vitruviuskin teoksessaan *Kymmenen kirjaa arkkitehtuurista* ajanlaskumme alusta.

Energiatehokkuuden paine kasvaa koko ajan arkkitehtuuriperintökohteissa. Kulttuurinen merkittävyys ei saisi altistua haitallisesti energiasäästön toimenpiteille. Kuinka ottaa huomioon ympäristön kestävyuden lähestymistavat? Interventioiden tulisi olla kestäväällä tavalla toteutettuja ja mahdollistaa kohderakennuksen kehitys ja huolto. Jotta saavutetaan tasapainoinen, käytännöllinen ja kestävä lopputulos, on neuvoteltava kaikkien sidosryhmien kanssa. Kohde on säilytettävä kulttuurimerkityksineen jälkipolville. (Madridin dokumentti, 2011.)

Artikkelissa pohditaan autenttisuuden ja integriteetin käsitteitä. Kuinka säilytetään kohteen integriteetti eli koskemattomuus? Kuinka hallitaan muutospaineet niin, että kulttuurinen merkittävyys, autenttisuus ja integriteetti voivat säilyä? Interventioiden tulisi nostaa ja säilyttää kohteen kulttuurista merkittävyyttä, autenttisuutta ja integriteettiä. Onko pienen rekonstruktion rakentaminen ymmärrettävää, kun se perustuu dokumentteihin ja vaikuttaa positiivisella tavalla perintökohteen koskemattomuuteen tai sen ymmärtämiseen?

Kestävä kehitys ja rakentaminen

Kulttuuriekologinen restaurointi pohjautuu kestävän kehityksen nelijakoon. Kestävän kehitys jakautuu ekologiseen, taloudelliseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen osa-alueeseen. Kulttuuriekologisessa restauroinnissa korostuvat sekä kulttuurinen että ekologinen osa-alue.

Ympäristön kestävyysrajojen huomioiminen alkoi Rooman klubin kokouksesta Tukholmassa vuonna 1972. Konferenssin antia oli kirjan *Kasvun rajat* julkaiseminen, joka oli ihmiskunnan kohtalontilannetta koskevaan Rooman klubin tutkimussuunnitelmaan liittyvä raportti. Raportin laativat Yhdysvalloissa MIT:n (*Massachusetts Institute of Technology*) systeemidynamiikan (*system dynamics*) tutkijat. Tutkimusryhmä teki urauurtavaa työtään yhdistäessään eri alojen (niin talouden, tekniikan kuin luonnontieteenkin), hajanaista tietämystä yhdeksi kokonaiseksi matemaattiseksi maailmanmalliksi (*the world model*), jossa tarkasteltiin kasvun ja erityisesti eksponentiaalisen kasvun, vaikutusta maapallon kokonaiskestävyyteen, sietokykyyn ja rajoihin.

Tutkijat korostavat raportissaan, että maailmanmalli ja sen tarkastelun pohjalta tehdyt johtopäätökset eivät pyri ennustamaan tulevaisuutta, vaan osoittamaan maapallon äärellisyyden ja herättämään ihmiskuntaa huomaamaan jatkuvan kasvun kehityksen vaikutukset maailmanlaajuisen kokonaisuuteen, johon kuuluvat niin ympäristö kuin kansakunnatkin. Oleellista on huomata erillisiltä vaikuttavien ongelmien vuorovaikutus toisiinsa. He olivat täysin tietoisia siitä, että heidän esittämänsä tarkastelutapa oli vielä keskeneräinen ja vajavainen. Pyrkimyksenä oli lisätä keskustelua ja tutkimusta aiheesta ja antaa poliittiselle päätöksenteolle pohjaa.

Vaikka tutkimus suuntautui ainoastaan aineelliseen tutkimukseen, johtopäätökset viittasivat siihen, että yhteiskuntamme arvoissa tarvitaan perustavaa laatuaan oleva muutos (*Kasvun rajat*, 1973, pp. 189-190). On luotava kokonaisstrategia tärkeimpien maailmanlaajuisien ongelmien käsittelemiseksi, joihin kuuluu erityisesti ihmisen suhde ympäristöönsä. Maapallon problematiikan moninaisuus koostuu suurimmaksi osaksi elementeistä, joita ei voida ilmaista mitattavin termein. Tarvitaan uudenlainen ajattelutapa. Kun tavoitellaan tasapainotilaa rationaalisesti ja suunnitelmallisesti, tulee sen perustua arvojen ja päämäärien muutokseen yksilötasolla, kansallisella ja koko maapallon tasolla. (*Kasvun rajat*, 1973, pp. 198-199.)

Kasvun rajat-teoksen viimeisimpien lauseiden joukossa on toteamus, että ihmisen täytyy tutkia itseään – päämääriään ja arvojaan – yhtä perusteellisesti kuin sitä maailmaa, jota hän pyrkii muuttamaan. Molempiin tehtäviin täytyy omistautua pysyvästi. Asian ydin ei ole ainoastaan siinä, tuleeko ihmislaji säilymään hengissä, vaan vielä enemmän siinä, pystyykö se säilymään hengissä vaipumatta arvottomaan olemassaoloon. (*Kasvun rajat*, 1973, pp. 198-199.)

Kestävä kehitys on termi, joka sai alkunsa Gro Harlem Brundtlandin johtaman YK:n asettaman ympäristön ja kehityksen maailmankomission mietinnöstä *Yhteinen tulevaisuutemme* (*Our Common Future*) vuonna 1987. Kestävällä kehityksellä tarkoitetaan ”kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa. Se sisältää kaksi avainkäsitettä:

- 1) käsitteen ”tarpeet”, etenkin maailman köyhien perustarpeet, jotka olisi asetettava ehdottomalle etusijalle, sekä
- 2) ajatuksen rajoituksista, joita nykyteknologia ja nykyiset yhteiskuntajärjestelmät asettavat luonnon kyvyille tyydyttää nykypäivän ja tulevaisuuden tarpeet” (*Yhteinen tulevaisuutemme*, 1988, p. 26.)

Ympäristön ja kehityksen maailmankomission varsinainen tavoite oli ”Koko maapallon kattava uudistusohjelma”, joka sisältää pitkän aikavälin ympäristöstrategian, eri maiden välisen yhteistyön, kansainvälisen yhteistyön ympäristökysymyksissä, ympäristön suojelun laajat kansainväliset tavoitteet ja

ohjelman kestävä kehityksen maailmaa varten.

Kehityksen päätavoitteena on ihmisen tarpeiden ja toiveiden täyttäminen. Kestävä kehitys edellyttää, että kaikkien ihmisten perustarpeet tyydytetään ja kaikki saavat mahdollisuuden toteuttaa toiveensa paremmasta elämästä. Vähimmäisvaatimukset ylittävästä elintasosta voi tulla pysyvä vain, jos kulutuksessa otetaan kaikkialla maailmassa huomioon se, että kehityksen on kestävä pitkään. Niinpä kestävä kehityksen saavuttamiseksi onkin edistettävä arvoja, joilla rohkaistaan luonnon kannalta mahdollisuuksien rajoissa pysyvään ja kaikkien ulottuvilla olevaan kulutukseen. (*Yhteinen tulevaisuutemme* 1988, p. 26.) Kestävä kehitys edellyttää selvästi talouskasvua siellä, missä tarpeet eivät tule tyydyttyiksi. Muualla se voi toteutua rinnan talouskasvun kanssa, kunhan kasvu noudattelee kestävyuden avaraa periaatetta eikä riistä ketään. Kestävä kehitys voi toteutua vain, jos väestönkehitys on sopusoinnussa niiden muutosten kanssa, joita luonnon tuotantokyvyssä tapahtuu. Yhteiskunta voi monella tapaa – esim. hyödyntämällä luonnonvaroja liikaa – anastaa tulevilta polvilta kyvyn tyydyttää perustarpeet. (*Yhteinen tulevaisuutemme*, 1988, p. 27.)

Kestävä kehityksen on lähdettävä siitä, että epäsuotuisia vaikutuksia ilman, veden ja muun luonnon laatuun vähennetään niin paljon, ettei ekosysteemin eheys ja toimivuus kokonaisuutena ottaen kärsi. Pohjimmiltaan kestävässä kehityksessä on kyse muutossarjasta, jolle on ominaista, että luonnonvarojen hyödyntäminen, sijoitusten kohdentaminen, teknologisen kehityksen suunta ja hallinnolliset muutokset ovat kaikki sopusoinnussa ja edistävät sekä nykypolven että tulevien polvien kykyä täyttää ihmisten tarpeet ja toiveet. (*Yhteinen tulevaisuutemme* p. 29.)

Itse kestävä kehityksen käsite on luonteeltaan amorfinen (muotoaan muuttava) ja on siksi vaikea soveltaa käytäntöön. Näin toteaa Tapio Kanninen kirjassaan *Crisis of Global Sustainability* vuonna 2012. Käsite ei ole pystynyt kilpailemaan uusliberalistisen talouden käsitteen kanssa. Uusi ajattelutapa voisi olla sininen talous (*Blue economy*), jossa jäljitellään luonnon kiertokulkua, jolloin kaikki mikä syntyy tai tehdään hajoaa takaisin maan ravinteiksi ja jatkaa näin kiertokulkuaan. Kanninen näkee, että tästä voisi tulla maailmanlaajuinen tapa toimia.

Voisiko restaurointi toteuttaa sinisen talouden tavoitteita? Ainakin vanhan rakennuskannan kohdalla Suomessa voitaisiin ajatella toteutettavaksi sinistä taloutta, niin että kaikki vanhoihin puurakennuksiin käytettävä rakennusmateriaali olisi biologisesti hajoavaa ja ainakin kierrätettävissä. Modernin rakennuskannan osalta se olisi tietysti haastavampaa, koska modernissa rakentamisessa on käytetty jo lähtökohtaisesti muoveja ja muita öljyjohdannaisia materiaaleja. Tähän voitaisiin kiinnittää huomiota.

Kirjassa puhutaan myös käsitteestä *conservator society*, joka voisi olla käännettynä säilyttävä yhteiskunta. Voisiko restaurointi toteuttaa omalla tavallaan säilyttävän yhteiskunnan tavoitteita? Kahdeksan erilaisen *conservator society* määreen neljäs kohta onkin diversiteettiin rohkaiseminen. (Kanninen, 2012, p. 66.) Kulttuurien diversiteetti (moninaisuus) ja paikallisuus ovat kulttuuriekologisen restauroinnin lähtökohtia. Restaurointi toteuttaa säilyttävän yhteiskunnan tavoitteita, kun rakennus kunnostetaan ja restauroidaan niin, että se säilyy tulevaisuudessakin. Arkkitehtuuria varjellaan ja suojellaan, jotta se välittäisi merkityksiään myös tulevaisuudessa.

Kirjassa esitellään useita maailmanlaajuisia konferensseja, joista voi mainita esimerkinomaisesti Rio +20 kokouksen (Rio de Janeiro, 2012), joka oli suurin YK-kokous koskaan. Konferenssin päätöksiin kuului pyrkimys vihreään talouteen ja luoda instituutiot tukemaan sitä. (Kanninen, 2012, p. 66.) Konferenssin voidaan ajatella epäonnistuneen, koska ei päästy yksimieliseen ratkaisuun hiilidioksidipäästörajoiden ja niihin liittyvistä ilmastonmuutosta ehkäisevistä toimista. Brittiläinen poliittinen tiedemies Andrew Dobson väitti, että konferenssin epäonnistumisen pohjalta voi syntyä ”ekologinen kansalaisuus”, joka tarkoittaa maailmankansalaisia, jotka haluavat muuttaa maailmaa muuttuvassa ympäristössä. (Kanninen, 2012, p. 69.)

Talouskasvu, energiankulutus ja ilmastonmuutos sitoutuvat toinen toisiinsa. Jos

tundra sulaa pohjoisella pallonpuoliskolla, ilmakehään vapautuu suuri määrä metaania, joka voi kiihdyttää ilmastonlämpenemistä huomasti. Maan fyysisten rajojen vastaan tuleminen vahingoittaa jo ennestään epävarmoja markkinoita. (Kanninen 2012, pp. 91-100.) Kaikki ongelmat liittyvät toisiinsa. Tarvitaan maailmanlaajuisia yhteistyötä ja Kanninen perää uusia järjestelmiä muutosten takia. Arvoja ja päämääriä pitäisi arvioida uudelleen. (Kanninen 2012, pp.110-114.)

Kirjassa pohditaan mahdollisten sotatoimien julistamista ilmastonmuutoksen torjunnalle. Tätä problematiikkaa ovat käsitelleet Jørgen Randers ja Paul Gilding artikkelissaan "*One degree War Plan*" vuonna 2010. Kanninen toteaa suunnitelmassa olevan monen tasoisia ongelmia alkaen demokratian ja ihmisoikeuksia rajoittamisesta. Ongelma on myös siinä, että vihollinen on kaikkialla, niin omissa kuin naapurinkin valinnoissa mm. asumisen ja autojen suhteen. (Kanninen 2012, pp. 118-122.)

Lagosissa Nigeriassa pidetyssä konferenssissa helmikuussa 2011 ehdotettiin *Global Crisis Networkin* perustamista, jonka hermokeskus olisi New Yorkissa tiiviissä yhteistyössä YK:n kanssa. Tällaista verkostoa ei ole vielä perustettu. Jatkon kannalta on oleellista, että tarvitaan realistinen diagnoosi maailmantilasta, jotta voidaan toimia sen pohjalta.

Hengellinen maailmankatsomus liittyy oleellisesti kokonaiseen, holistiseen maailmankuvaan. Jos maailma koettaisiin pyhänä äiti maana, se auttaisi ihmisiä kokoamaan voimavarat sen pelastamiseksi. Tarvitaan henkisen pääoman vahvistamista. Voisiko kulttuurien moninaisuuden suojeleminen vahvistaa henkistä pääomaa ja auttaa meitä kestävän kehityksen tiellä?

Jokainen rakennus on yksilöllinen yhdistelmä paikallisuutta ja maailmallisia arkkitehtuurivirtauksia. Paikallisuuden tunnistaminen ja kulttuurien moninaisuuden vahvistaminen ovat kulttuuriekologisen restauroinnin päämääriä.

Kestävä kehitys rakentamisen saralla kulminoituu tällä hetkellä rakennusten energiankulutukseen ja sen säästöön. Huomiota kiinnitetään energiatalouden lisäksi vesitalouteen ja jätehuoltoon, sisäilman terveellisyyteen sekä rakennuksen ja sen osien kestävyteen ja käyttöikään. "Rakennukselle asetetut toiminnalliset vaatimukset pyritään täyttämään mahdollisimman vähän ympäristöä kuormittavalla resurssien käytöllä." Toteaa Markku Lappalainen *Energia- ja ekologiakäsikirjan* (vuodelta 2010) sivulla 167. Hän jatkaa seuraavalla sivulla: "Rakennus- ja kiinteistöalalla ympäristöasioiden hallinta edellyttää yhteistyön tiivistämistä, monenlaista osaamista, uudenlaista sopimuskäytäntöä sekä koulutuksen kehittämistä. Ratkaisevat ympäristöä koskevat päätökset tehdään suunnitteluvaiheessa, minkä vuoksi sen merkitys entisestään korostuu." Rakentamisen saralla puhutaan myös paljon elinkaariajattelusta, joka parantaa kiinteistöjen arvon säilymistä ja käytön taloudellisuutta. "Elinkaariarvio (*LCA, Life Cycle Assessment*), jolla selvitetään rakennuksen, tuotteen tai toiminnon potentiaalisia ympäristövaikutuksia sen koko elinkaaren ajalta, soveltuu parhaiten tuotekehitykseen tai ympäristöjärjestelmien rakentamiseen." (Lappalainen 2012, p. 168.)

Tällä hetkellä rakentamisen kentässä puhutaan elinkaarimallista, jossa rakennus- ja ylläpitokustannukset hajautetaan noin 20 vuoden aikajännteelle. Elinkaarimallissa yksityinen rakennuttaja toteuttaa kiinteistön kunnan käyttöön. Toteuttaja vastaa talon ylläpidosta, rahoituksesta ja huolto- ja siivouspalveluista 20–25 vuoden ajan. (Elinkaarimalli kiinnostaa, 2013.) Pohdintaa voi jatkaa korjaamisen ja restauroinnin piiriin: Olisiko 20-25 vuoden jälkeen suurempi korjaus paikallaan? Voisiko elinkaarimallin päätyminen määrittää aikajännteen, jolloin siirrytään modernin rakennuskannan korjaamisen tai joissain tapauksissa restauroinnin piiriin? Missä kulkee raja, jossa modernin rakennuskannan korjaaminen tulisi olla restaurointia? Mitkä ovat ne kriteerit, jotka määrittävät, että rakennuskohde kuuluu restauroinnin piiriin?

Rakennusten restauroinnin raja on veteen piirretty viiva. Vanhan rakennuskannan kohdalla restauroinnin määrittelemisen koskemaan lähes kaikkea Suomessa rakennettua on helpompaa kuin modernin rakennuskannan

kohdalla. Suomen rakennuskanta on 80 prosenttisesti syntynyt viimeisen 60 vuoden aikana (Hyvinvointi-Suomen rakennuskulttuuri vuodesta 1945.)

Modernin rakennuskannan restaurointi pohjautuu aina selvitystyöhön kuten rakennushistoriaselvitykseen sekä kohteen tutkimiseen paikan päällä. Paikan hengen määrittäminen on oleellisessa osassa ja se pohjautuu tehtyyn tutkimustyöhön. Tutkimusten perusteella voidaan todeta kuuluuko rakennus erityisiin rakennustaiteen helmiin, jota restaurointityö koskee. Arvottaminen on oleellista tässä vaiheessa.

Vuonna 2013 julkaistu *ROTI-raportti (Rakennetun omaisuuden tila)* on neljäs sarjassaan. Raporttien laatimisen alku oli saada tietoa ja laaja kokonaiskuva rakennetun ympäristön tilasta ja kunnosta. Raportissa esitellään termi *korjausvelka*, joka tarkoittaa summaa, joka tarvitaan saattamaan rapautumassa oleva rakennettu omaisuus nykytarpeita vastaavaan hyvään kuntoon. (Rakennetun omaisuuden tila, 2013, p. 6.) Internet on mahdollistanut laajan yleisön osallistumismahdollisuuden rakentamiseen. Termi joukkoistaminen (*crowdsourcing*) kuvaa tätä kehitystä. Termi kuvaa hajautettua ongelmaratkaisuja tuotantomallia, jossa hyödynnetään yhteisön osaamista rajattua tehtävää varten. (Rakennetun omaisuuden tila, 2013, p. 8.) ”Ihminen viettää käytännössä koko elämänsä rakennetussa ympäristössä. Suomessa rakennettu omaisuus muodostaa 74 % koko kansanvarallisuudesta. Siihen tehdään vuosittain 60 % kaikista investoinneista ja sen toiminnoista aiheutuu 40 % energiankulutuksesta. Siitä seuraa 35 % maamme kasvihuonepäästöistä.” Kirjoitetaan ROTI-raportin sivulla 9. ”Rakennuskantamme heikoimmat lenkit ovat kuntien ikääntyneet palvelurakennukset, lähiökerrostalot ja vanhat omakoti- ja rivitalot. Ammattimaisen kiinteistöomistuksen työkalut ja ennakointi tulisi ottaa käyttöön koko rakennuskannassa.” Näin jatketaan raportin sivulla 17. Rakennusten tietomallinnusta on alettu hyödyntää koko rakennusprosessin kohdalla. Myös materiaalihokkuuden merkitys kasvaa varsinkin korjausrakentamisen kohdalla. (Rakennetun omaisuuden tila, 2013, p. 21.)

Kansallisessa energia- ja ilmastostrategiassa vuodelta 2013 todetaan, että uusi ilmastopöytäkirja tulee voimaan vuonna 2020. Suomen energia- ja ilmastotavoitteet kyseiselle vuodelle jakaantuvat kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseen 20 % vuoden 1990 tasoon verrattuna, uusiutuvien energialähteiden osuuteen energian loppukulutuksesta 38 % ja energiatehokkuuden parantamiseen + 20 % verrattuna vuonna 2007 arvioituun kehitykseen. Rakentamisen alalla säästöt tarkoittavat energiatehokkuuden parantamista niin rakennusten vaipan, ilmanvaihdon ja lämpimän käyttöveden kohdalla. Vuosina 2012-2020 tehtyjen korjausten kokonaiskustannukset ovat 280-440 miljoonaa euroa vuodessa. Kehittyneiltä mailta vaaditaan 25-40% pienennyksiä kasvihuonekaasu- päästöissä verrattuna vuoteen 1990 ja tämä olisi tavoitteena vuoteen 2020 mennessä. Näin voitaisiin saavuttaa kahden asteen lämpötilan nousu ilmakehässä verrattuna esiteolliseen aikaan. Ja vuoteen 2050 mennessä päästöjä tulisi vähentää 80-95 % verrattuna vuoden 1990 tasoon. (Kansallinen energia- ja ilmastostrategia, 2013, pp. 11-22.)

Korjausrakentamisen energiatehokkuusmääräyksissä vuodelta 2013 periaatteena on, että energiatehokkuutta voidaan parantaa osana normaalia korjausrakentamista ja suunnitelmallista kiinteistön ylläpitoa. Ehjää ja toimivaa ei tarvitse eikä yleensä kannata korjata. Tehokkuuden parantamiseen on kolme vaihtoehtoista reittiä: Ensimmäinen tapa on tarkastella asiaa rakennusosakohtaisesti, jolloin esim. alapohjan ja ovien tai ikkunoiden tulee täyttää uudet energiamääräykset. Toinen tapa on pienentää energiakulutusta verrattuna pinta-alaan ja kolmantena vaihtoehtona on laskea rakennukselle E-luku (rakennuksen kokonaisenergiankulutus) ja sen jälkeen pienentää tätä. (Järvinen, 2013.)

Kulttuurin ja ekologian käsitteiden alkuperä

Arkkitehtuuri eli rakennuskulttuuri on osa ympäröivää kulttuuria. Rakennuskulttuuri on näkyvää ja käsin kosketeltavissa olevaa kulttuuria. ”Kulttuuri on ihmisten henkisten ja aineellisten saavutusten

kokonaisuus, sivistys ja hengenviljely. Sana kulttuuri on lainattu suomeen ruotsin sanasta *kultur*, joka alkuaan juontuu latinan sanasta *cultūra* 'maanviljely, jalostus, palvonta'. Sana perustuu verbiin *colere* (vartalo *cult-*) 'viljellä, muokata, asua, jalostaa, kunnioittaa'. Suomen kirjakelellä kulttuuri on ensi kertaa mainittu tupakan istutusta koskevassa julistuksessa osana ilmausta *jyvän kulttuuri*, jolla on tarkoitettu sananmukaisesti ja konkreettisesti viljelyä. Hengenviljelyyn viittaamassa sitä on alettu käyttää vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla." (Häkkinen, 2004, p. 504.)

Tässä tutkimuksessa kulttuurin käsite määritellään antropologian kautta. Kulttuurin voi määritellä niiksi kyvyiksi, käsityksiksi ja käyttäytymisen tavoiksi, jotka ihmiset ovat omaksuneet yhteiskunnan jäseninä. "Kulttuuria on väitetty yhdeksi englannin monimutkaisimmista käsitteistä (Williams 1981, 87). Clyde Kluckhohn ja Alfred Kroeber kokosivat 1950-luvun alussa 161 erilaista kulttuurin määritelmää (Kluckhohn & Kroeber 1952). Tässä olisi mahdotonta käsitellä näitä kaikkia, ja sitä paitsi monet niistä ovat – onneksi – hyvin samanlaisia. Kulttuurin voi kuitenkin alustavasti määritellä niiksi kyvyiksi, käsityksiksi ja käyttäytymisen tavoiksi, jotka ihmiset ovat omaksuneet yhteiskunnan jäseninä. Tämän tyyppinen määritelmä on antropologien keskuudessa yleisin, ja se juontaa juurensa sekä viktoriaanisen antropologin Edward Tylorin että Clifford Geertzin määritelmiin (joskin jälkimmäinen painotti pikemminkin merkitystä kuin käyttäytymistä)." (Eriksen, 2004, p. 15.)

"Ekologia on biologinen oppi elollisten olentojen mukautumisesta luonnolliseen ympäristöönsä. Ekologinen on biologinen tutkimustapa." Näin määritellään *Nykysuomen sanakirjassa*. (Nykysuomen sanakirja 1, 2002, p. 197.) Ernst Haeckel, saksalainen biologi, kehitti käsitteen *Ökologie* (ekologia) vuonna 1866.

"Ekologialla tarkoitamme tietoa, joka koskee luonnon taloutta. Tarkoitamme sillä tutkimusta eläimen kaikista suhteista sekä sen orgaaniseen ja että epäorgaaniseen ympäristöön, mukaan lukien varsinkin sen suopeat tai vihamieliset suhteet niihin eläimiin ja kasveihin, joihin se on joko suoraan tai epäsuoraan kosketuksissa. Sanalla sanoen ekologia on kaikkien niiden monimutkaisten suhdeverkostojen tutkimista, joista Darwin puhui eloonjäämiskamppailun ehtoina." (Hughes, 2008, p. 28.)

Rakennuskulttuurin puolella ekologia voidaan määritellä seuraavasti: "Ekologisesti kestävä kehitys perusehtona on luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja ihmisen toiminnan sopeuttaminen luonnon resursseihin ja sietokykyyn. Rakennus- ja kiinteistöalalla tämä tarkoittaa huomion kiinnittämistä rakentamiseen ja rakennuskannan energiataloudellisuuteen, vesitalouteen ja jätehuoltoon, sisäilman terveellisyyteen sekä rakennuksen ja sen osien kestävyteen ja käyttöikänsä. Rakennukselle asetetut toiminnalliset vaatimukset pyritään täyttämään mahdollisimman vähän ympäristöä kuormittavalla resurssien käytöllä. Ekologisesti kestävässä rakentamisessa ja kiinteistöjen ylläpidossa tarkastellaan energian kulutusta, raaka-aineiden kulutusta, päästöjä ja jätteitä." Näin kirjoittaa Markku Lappalainen vuodelta 2010 peräisin olevassa kirjassa *Energia- ja ekologiakäsikirja*. (Lappalainen 2010, p. 167.)

Kulttuuriekologia

Kulttuuriekologia on kulttuuriantropologian tieteenhaara, joka tutkii ihmisen kulttuuriympäristösuhdetta. Kulttuuriekologia sai alkunsa 1950- ja 1960-luvuilla Yhdysvalloissa Julian Stewardin ja Leslie Whiten johtamissa tutkimuksissa. Stewardin mielestä kulttuuriekologia on oppi, jossa kulttuurista evoluutiota pidetään erilaisten aineellisten tekijöiden, väestön, ekologian ja teknologian yhteisvaikutuksen tuloksena. Steward erotti "kulttuuriytimen" "kulttuurin muista ulottuvuuksista". Ytimeen kuuluivat toimeentuloon liittyvät aineelliset prosessit. Kulttuuriekologiassa painotetaan aineellisten tekijöiden merkitystä yhteiskunnan ja kulttuurin muutoksissa. (Eriksen, 2004, p. 255.)

Kulttuurin muutos aiheutuu ympäristön muutoksista kirjoitti kulttuuriantropologi ja professori Julian Steward kirjoitti vuonna 1955 kirjassaan *Theory of Culture*

Change, the Methodology of Multilinear Evolution. Tätä adaptaatiota kutsutaan kulttuuriekologiaksi, joka erotetaan ihmisekologiasta ja sosiaalisesta ekologiasta omaksi alakseen. (Steward, 1972, p. 5.) Steward kirjoittaa myös ekologiasta, että ekologian hämärää termiä voidaan kehittää suhteessa ihmisiin ja ymmärtää ympäristön vaikutus kulttuuriin (Steward, 1972, p.30).

Kulttuuriekologian käsite otettiin myös Neuvostoliitossa käyttöön 1960-luvulla. Kulttuuriekologialla ymmärrettiin ihmisen suhdetta kulttuuriympäristöönsä. (Reskalenko, 2003, p. 84.) Venäläinen akateemikko Dmitri Lihatshev kirjoitti vuonna 1976 ilmestyneessä artikkelissaan: ”Emme saa rajoittaa ekologiaa vain biologisen luonnonympäristön suojeluun. (...) Yhtä tärkeä kuin luonto elämän biologisena perustana on kulttuuriympäristö ihmisen henkisen ja eettisen olemassaolon kannalta, hänen synnyin paikkaansa liittyvien siteiden, eettisen itsekurinsa ja sosiaalisuutensa kannalta.” (Reskalenko, 2003, p. 84.) Molemmat määritelmät kertovat kulttuuriekologian kuvaavan kulttuurin ja luonnon suhdetta toisiinsa. Kulttuuri on ihmisten kehitystä ja luonnon evoluutio kulkee sen rinnalla.

Kulttuuriekologisessa restauroinnissa on yhtenä lähtökohtana paikallisuus. Paikallinen rakennuskulttuuri lähtökohtana pohjautuu kulttuurien diversiteettiin. Jokaista paikallista kulttuuria olisi arvostettava sen omista lähtökohdista käsin. Kulttuurien diversiteetti pohjautuu UNESCO:n *Universaaliin kulttuurien diversiteetin julistukseen* vuodelta 2001. Julistuksessa todetaan kulttuurien diversiteetin (moninaisuuden) olevan yhteistä humaanista perintöä, jota on syytä suojella ja näin turvata luovuuden jatkuminen. (*UNESCO UNIVERSAL DECLARATION ON CULTURAL DIVERSITY*. Article 1., 2001.)

Paikan henki eli *genius loci*

Jotta rakennuksen paikallisuus olisi määriteltävissä, on syytä määrittää sen paikan henki eli *genius loci*. Tämä käsite pohjautuu Christian Norberg-Schulzin tutkimuksiin paikan hengestä. Paikan hengen rakentaminen perustuu Norberg-Schulzin mielestä erityisesti siihen, että ymmärretään ympäristön, niin rakennetun kuin luonnonympäristönkin, olennaiset ominaisuudet ja vahvistetaan näitä ominaisuuksia, kun ryhdytään rakennushankkeisiin. Kyseessä ei ole tyylien kopiointi tai järjestyksen yksioikoinen toistaminen, vaan jotta ympäristöä voisi ymmärtää, tulee perehtyä sen ominaisuuksiin niin historiallisesti kuin paikan päällä tutkien ja aistien.

Paikan hengen määrittämiseen kuuluvat niin aineelliset kuin aineettomat (*tangible-intangible*) ominaisuudet, niin rakenteet ja muotokieli kuin ilmapiiri ja toiminta, jolle ympäristö tai rakennus on tarjonnut puitteet. Jotta aistinvarainen, asioihin pohjautuva, fenomenologinen lähestyminen on mahdollista, on oleellista perehtyä paikan historiaan. Jotta olisi mahdollista muodostaa luotettava ja mahdollisimman totuudenmukainen kuva paikan hengestä, on tunnettava taustaa. Mikä milläkin aikakaudella on ollut yhteiskunnallinen arkkitehtuurin viitekehys (poliittinen, taloudellinen, sosiaalinen jne.), mitä ennen kyseistä aikakautta on tapahtunut ja mitä sen jälkeen. Arkkitehtuuri on osa historiallista jatkumoa. Myös modernin arkkitehtuurin tarkastelu tulisi tehdä tästä näkökulmasta.

Kulttuuriekologisen restauroinnin lähtökohtana on jokaisen kyseessä olevan kohteen omat, kohteelle tunnusomaiset piirteet. Jotta nämä piirteet havaittaisiin, on mielestäni perusteltua soveltaa Norberg-Schulzin ohjenuoraa paikan hengen määrittämisessä. Restaurointia pohjustaa rakennushistoriallinen selvitystyö, joka tuo esille kohteen historian, arkkitehtien intentiot ja niiden taustaa, korjaustöiden kulun ja muutosten laajuuden vuosien saatossa. Selvitystyö antaa konkreettisen ja tietoon (niin arkisto-, kirjallisuus-, kuin tutkimuslähteisiin) pohjautuvan lähtökohdan restaurointikohteen arvottamiselle. Arvottamisessa on oleellista tunnistaa paikan henki, *genius loci*, jotta voidaan arvioida, onko kohde säilyttämisen ja korjaamisen arvoinen. Paikan hengen määrittäminen perustuu mielestäni oleellisesti asiantuntijan, arkkitehdin, historian tuntemuksen perehtyneisyyteen ja kykyyn hankkia tietoa kohteesta sekä soveltaa tätä tietoa laajempaan viitekehykseen.

Restauroinnin määritelmä

”*Restaurointi* on rakennuksen korjaamista, jossa kiinnitetään erityistä huomiota kohteen kulttuurihistoriallisiin arvoihin sekä vanhaan korjaustapaan. Restauroinnissa voidaan käyttää konservoivia, rekonstruoivia ja/tai entistäviä toimenpiteitä.”

Näin määrittelee Maija Kairamo restaurointi termin restaurointi lisensiaattityössään *Restaurointitappeja aikaraiteella* sivulla 9. Hän on työskennellyt vuosina 1963-1998 museoviraston rakennushistorian osastolla ja on kirjoittanut lisensiaattityönsä rakennusperinnön hoidosta ja tarkastelee rakennusmuistomerkkien suojelua restauroinnin näkökulmasta. Tutkimuksessa keskitytään etupäässä kirkkojen restaurointiin.

”Yhtä ohjenuoraa ei restauroinneissa ole, koska jokainen kohde on oma yksilönsä. Jopa autenttisuutta uskalletaan tulkita nykyisin avarasti, eikä sillä tarkoiteta vain alkuperäisen materiaalin vaalimista. Restauroinnin on sopeuduttava ympäristön vaatimuksiin, sen on kommunikoitava ympäristönsä kanssa. Useimmissa tapauksissa restauroitavan rakennuksen tehtävä on samalla sekä muistuttaa menneestä että palvella ihmistä.” Kirjoittaa museoviraston yli-intendenttinä toimiva Miia Perkkiö restauroinnin määritelmästä kirjassa *Arkkitehtuurin historia ja nykyaika* (2010) sivulla 142.

Kulttuuriekologisessa restauroinnissa taas vuorostaan otetaan huomioon kohteen paikallisuus ja kohteen yksilölliset ominaispiirteet. Jokainen restaurointi on oma tapauksensa. Kulttuuriekologisessa restauroinnissa myös kulttuuriperintö (niin aineellinen kuin aineetonkin) ja ekologisuus ovat oleellisessa osassa.

Madridin dokumentti

Kulttuurinen osa-alue pohjautuu tässä tutkimuksessa *Madridin dokumenttiin 1900-luvun arkkitehtuuriperinnön suojelun lähestymistavoista* vuodelta 2011. Dokumentissa käsitellään modernin arkkitehtuurin suojelemisen perusteita. Dokumentissa mainitaan mm. lisärakentamisesta ja kulttuurisesta arvosta. Lisäysten tulisi kunnioittaa kohteen kulttuurista merkittävyyttä. Lisärakentamisessa ja korjaustyössä olisi otettava huomioon kohderakennuksen olemassa oleva luonne, suhteikkaus, muoto, asemointi, materiaali, väri, patina ja yksityiskohdat. Restauroinnin tulisi nostaa ja säilyttää kohteen kulttuurista merkittävyyttä eikä vähentää sitä. On kunnioitettava kohteen ajallisia kerrostumia ja ajan tuomaa patinaa. Kohteen autenttisuus perustuu alkuperäisen materiaalin säilyttämiseen, joka samalla välittää aineetonta kulttuuriperintöä jälkipolville.

Aineettomaan kulttuuriperintöön kuuluvat niin historialliset, sosiaaliset, tieteelliset, henkiset arvot kuin luovuuskin. Kulttuurinen arvo ei kuitenkaan perustu vain ikään, vaan myös myöhemmillä muutoksilla on oma kulttuurinen arvonsa, joka täytyy tunnustaa ja kunnioittaa päätöksenteossa. Kaikissa interventioissa tulisi näkyä ajan kulku sekä materiaalien patina. Tämä on tärkeä periaate suurimmalle osalle 1900-luvun materiaaleista. Restauroinnin tulisi ottaa huomioon ympäristön kestävyys. Interventioiden tulee olla kestävällä tavalla toteutettuja. Kohde on säilytettävä kulttuurimerkityksineen jälkipolville. Kestävä restaurointi voidaan saavuttaa neuvottelemalla eri sidosryhmien kesken. (*Madridin dokumentti*, 2011.)

Integriteetti ja autenttisuus

Restaurointi ja sen käsitteet autenttisuus ja integriteetti pohjautuvat tässä tutkimuksessa *Madridin dokumenttiin 1900-luvun arkkitehtuuriperinnön suojelemisen lähestymistavoista* vuodelta 2011. Autenttisuus eli aitous ja integriteetti eli koskemattomuus ovat julistuksessa pääosassa. Autenttisuus ja integriteetti ovat lähekkäisiä termejä, jotka sivuavat toisiaan monessa kohtaa.

Tässä tutkimuksessa autenttisuudella ymmärretään yksityiskohtien alkuperäisyyttä, kun taas integriteetti käsittää laajemman kokonaisuuden rakennuksessa. Autenttiset yksityiskohdat ja rakennusosat muodostavat integriteetin eli koskemattoman kokonaisuuden. Autenttisuutta ovat myös kulttuurihistorialliset perinteet ja tavat, joilla rakennusosat ovat syntyneet tai niitä on korjattu.

Integriteetti tarkoittaa s. koskemattomuutta (vars. valtiollinen) (Nyky-suomen sanakirja, 2002, p. 661). Koskemattomuus (*Integrity*): määrittää rakennetun perintökohteen kokonaisuutta tai koskemattomuutta sekä sen piirteitä ja arvoja. Jotta koskemattomuus voidaan määritellä, on tutkittava kohteen:

- a) kaikki komponentit, jotka ilmaisevat kohteen arvon
- b) piirteet ja prosessit, jotka muodostavat kohteen merkittävyyden tai
- c) haitallinen kehitys tai/ja heitteillejätö

Näin määritellään integriteetti *Madridin dokumentissa 1900-luvun arkkitehtuuriperinnön suojelun lähestymistavoista* vuodelta 2011.

”Yhdysvalloissa on tunnustettu seitsemän asiaa, joiden avulla integriteetti voidaan määritellä. Ne ovat sijainti, suunnittelu, asemointi, materiaalit, työn laatu, tunnelma ja assosiaatiot. Integriteetti voisi olla työkalu, jonka avulla voi tunnistaa ne paikan piirteet, jotka tekevät siitä erityisen. Piirteet voivat olla pienimuotoisiakin, jos niillä on merkitystä kokonaisuuden kannalta.” Määrittelee Jukka Jokilehto integriteetin sivulla 299 teoksessaan *A History of Architectural Conservation* vuodelta 1999.

Funktionaalinen integriteetti tarkoittaa restauroinnin yhteydessä kokonaisuuden eheyttä ja rikkomattomuutta. Useimmiten sillä on viitattu nimenomaan materiaalisien kokonaisuuden säilymiseen. Historiallisten rakennusten kohdalla integriteettiä voidaan tarkastella eri näkökulmista. Funktionaalisen integriteetin lisäksi puhutaan myös rakenteellisesta ja visuaalisesta integriteetistä. Määrittelee museoviraston yli-intendentti Miia Perkkiö väitöskirjassaan *Utilitas restauroinnissa* funktionaalisen integriteetin sivuilla 53-54.

Funktionaalinen integriteetti tarkoittaa restauroinnissa toiminnallista eheyttä ja tasapainoa rakennuksen alkuperäisen ja uuden käyttötarkoituksen välillä. Käyttötarkoituksen muuttuessa funktionaalinen integriteetti edellyttää rakennuksen alkuperäisen funktion ja sen rakennukseen jättämien merkkien huomioimisen.

Madridin dokumentissa 1900-luvun arkkitehtuuriperinnön suojelun lähestymistavoista vuodelta 2011 pohditaan integriteettiä ja autenttisuutta ja kulttuurista merkittävyyttä. Ennen yhtäkään interventiota on kunnioitettava kohteen koskemattomuutta ymmärtämällä sen merkitys. Alkuperäisen suunnittelijan tarkoituksia on etsittävä aina kun on mahdollista. Muutoksenhallinta on olennainen osa restaurointityötä, jotta kulttuurinen merkittävyys, autenttisuus ja integriteetti voivat säilyä. Merkittävät rakennusosat on korjattava ja restauroitava eikä niinkään korvattava.

Integriteetti on määre, joka ilmaisee kohteen kulttuuri- tai luonnonperinnön kokonaisuutta ja koskemattomuutta. Moderni kulttuuriperintö on laaja ja se kattaa rakennukset, kaupungit, teollisuuskokonaisuudet ja kulttuurimaisemat. Modernilla aikakaudella on syntynyt useita ympäristökokonaisuuksia, joita ei aiemmin ollut edes olemassa kuten huoltoasemat, paikoitustalot, lentokentät ja sosiaalisen asumisen keskittymät. (*Integrity and authenticity in modern movement architecture –case Paimio Hospital*, 2010, pp. 26-27.) Todetaan Maailmanperintökohteiden vuonna 2005 päivitettyissä toiminnallisissa ohjeissa (*Operational Guidelines*). Integriteetin asemaa korostettiin vuonna 2005 laaditussa päivityksessä. Integriteetti voitaisiin nähdä loppuunvietynä kokonaisuutena, puhtautena, keskinäisenä vetovoimana (koheesio) ja pysyvyytenä. Integriteetti on aina ollut tärkeä restauroinnin kannalta. Venetsian julistuksessa (1964) termiä käytetään usein, kun taas aiemmassa Ateenan julistuksessa (1931) sitä ei mainita. (*Integrity and authenticity in modern movement architecture –case Paimio Hospital*, 2010, pp. 40-41.)

Integriteetti ja autenttisuus määritellään rinnakkain ICOMOSin julkaisussa *The World Heritage List. What is OUV? Defining the Outstanding Universal Value of Cultural World Heritage Properties* (Integrity and authenticity in modern movement architecture –case Paimio Hospital, 2010, p. 41).

AUTENTTISUUS	INTEGRITEETTI
1. Luova-taiteellinen autenttisuus	1. Sosio-toiminnallinen integriteetti
2. Historiallis-materiaalinen autenttisuus	2. Materiaalis-rakenteellinen integrit.
3. Sosio-kulttuurinen autenttisuus	3. Visuaalis-esteettinen integriteetti

Integriteetti ja autenttisuus muodostavat restauroinnin etiikan ytimen. Modernin arkkitehtuurin restauroinnin lähtökohtaisena haasteena on ajallisen perspektiivin puute ja historiallisen arvon väheneminen. Moderni liike kielsi historiallisen jatkuvuuden ja tuhosi altaan historiallista kulttuuriperintöä ja kaupunkirakennetta. Oman haasteensa tuo uusien rakennusmateriaalien käyttö ja niiden kestävyys ennustamattomuus, joka on johtanut materiaalien ennenaikaiseen tuhoutumiseen rakennuksen olemassaolon aikana. (*Integrity and authenticity in modern movement architecture –case Paimio Hospital*, 2010, pp. 42-43.)

Sana autenttinen: oikeaperäinen, varma, väärentämätön, luotettava määritellään *Nykysuomen sanakirjassa* 2002 sivulla 139. Autenttisuus voidaan määritellä monin eri tavoin. Tässä tutkimuksessa autenttisuus ymmärretään kuten se on kirjoitettu *Madridin dokumenttiin 1900-luvun arkkitehtuuriperinnön suojelun lähestymistavoista* vuodelta 2011. Madridin asiakirjassa mainitaan muutosten kerrostumien ja patinan tunnistaminen. Autenttisuus perustuu aineellisen alkuperäisen materiaalin ja aineettomien arvojen pohjalle. Myös kohteeseen tehdyillä muutoksilla on arvonsa. Dokumentti käsittelee erityisesti modernin 1900-luvun arkkitehtuurin restaurointia. Sanastossa autenttisuus määritellään seuraavasti: "Perintökohteen laatu, joka ilmaisee sen kulttuurista merkittävyyttä materiaaliensa ja aineettomien arvojensa pohjalta totuudenmukaisesti ja luotettavalla tavalla. Se on riippuvainen kulttuurisen perinnön tyypistä ja sen kulttuurisesta kontekstista." (Madridin dokumentti, 2011.)

"Autenttisuus merkitsi keskiajalla väärentämätöntä laillista tekstiä ja sanan käyttö levisi myöhemmin tarkoittamaan esineiden autenttisuutta kuten pyhäinjäännösten aitoutta. Sana autenttinen tulee kreikan kielestä *authentikos*. (*autòs*, itse, sama) ja latinasta *auctor* (alkuunpanija, laillinen valta). Autenttinen oli kopion vastakohta. Autenttisuus ilmaisee työn totuudellista arvoa sekä sisäistä luovan prosessin järjestyneisyyttä, joka ilmenee kohteen fyysisessä olomuodossa ja kuljettaa arvoja läpi historiallisen ajan." Jukka Jokilehto kirjoittaa sivulla 296 teoksessaan *A History of Architectural Conservation*.

Autenttisuutta ei mainita sanana Ateenan julistuksessa (*The Athens Charter*) vuodelta 1931. Julistuksen yleisissä periaateissa mainitaan alkuperäisen historiallisen ja taiteellisen arvon kunnioittaminen ilman minkään tietyn aikakauden suosimista. Suositellut menetelmät tähtäsivät alkuperäisen materiaalin säilyttämiseen.

Restaurointi määritellään ja samalla mainitaan autenttisuus Venetsian julistuksessa (*The Venice Charter*) vuodelta 1964. 9. Artiklassa todetaan: "Restaurointi on pitkälle erikoistunutta toimintaa. Sen tavoitteena on säilyttää ja tuoda esiin monumenttien esteettinen ja historiallinen arvo ja se pohjautuu alkuperäisen materiaalin ja autenttisten dokumenttien kunnioittamiselle. Restauroinnin on päätyttävä siinä, missä otaksuma alkaa."

Jotta voidaan restauroida, on tunnistettava autenttinen eli alkuperäinen materiaali, niin että sitä voidaan kunnioittaa restaurointityön edetessä. Venetsian julistuksen johdannossa käsitellään aitoutta, jolla monumentit tulisi jättää tuleville sukupolville. Aitoudella viitataan autenttisuuteen.

"Aikaisempien polvien historialliset monumentit ovat täynnä sanomaa menneestä ja ovat nykyäänkin ikivanhojen perinteiden eläviä todistuskappaleita. Kansat ovat tulossa yhä tietoisemmiksi inhimillisten arvojen yhteisyydestä ja pitävät menneisyyden monumentteja yhteisenä perintönään. Ymmärretään yhteinen

vastuu niiden säilyttämisestä tuleville polville. Meidän velvollisuutemme on jättää ne jälkeemme kaikessa aitoudessaan.”

Autenttisuuden käsitettä käsitellään Naran dokumentissa (*The Nara Document on Authenticity*) vuodelta 1994. Kohdassa 10 autenttisuus määritellään erityiseksi arvoksi. Autenttisuuden ymmärtäminen on tärkeää kulttuuriperinnön tieteellisessä tutkimuksessa ja se muodostaa perustan konservointi- ja restaurointityölle. Kohdassa 11 mainitaan, että autenttisuuden käsitettä ei voi määrittää pysyvästi, sillä se on kulttuurisidonnainen käsite, joka elää jokaisen kulttuurin omien lähtökohtien mukaisesti. Kohdassa 13 määritellään autenttisuus usean eri tekijän toimesta, joita ovat muoto ja suunnittelu, materiaali ja aine, perinteet ja tekniikat, paikka ja sijainti, henki ja tunnelma ja muut sisäiset tai ulkoiset tekijät. Kansainvälinen ja monitieteellinen yhteistyö on suositeltavaa, jotta muuttuvaluonteinen autenttisuus olisi määritettävissä.

”Länsimaisen ajattelun perustalle kasvaneesta eurokeskeisestä ajattelusta ollaan siirtymässä kulttuurirelativismiin. Vaikka edelleen kiinnitetään huomiota kulttuuriperinnön autenttisuuteen, on autenttisuus käsitettävä jokaisen maan ja kulttuurin traditioiden pohjalla. Naran asiakirja nostaa kulttuurisen moninaisuuden keskeiseksi käsitteeksi. ... Asiakirja vahvistaa Venetsian julistuksen filosofisen perustan ja laajentaa sen sisältöä nykymaailman kulttuuristen käsitysten mukaiseksi. Globalisaation mukanaan tuoman yhdenmukaistumisen paineessa oman maan kulttuuriin traditioihin perustuva identiteetin etsintä saattaa johtaa myös aggressiiviseen nationalismiin ja vähemmistöjen sortamiseen. Sitä tärkeämpi on autenttisuuden käsite konservoinnissa, korostetaan että on tuotava esiin ihmiskunnan yhteinen muisti. Kulttuurin ja perinteitten moninaisuuden suojeleminen on inhimillisen kehityksen oleellinen tekijä. Kulttuurien ja uskomusten on kunnioitettava toinen toisiaan. Kaikki yhteiskunnat ja kulttuurit nousevat aineellisten ja henkisten traditioiden perustalta, joka juuri on kulttuuriperinnön sisältö. On muistettava UNESCO:n perusajatus, että jokaisen kulttuurin perintö on koko ihmiskunnan yhteistä perintöä. Naran asiakirja korostaa, että kulttuuriperinnön arvon oikeudenmukainen määrittäminen edellyttää yhä perusteellisempää ja monitieteisempää, ehdottoman totuudellista tietoa.” Maija Kairamo käsittelee autenttisuutta sivulla 121 *Restaurointitappeja aikaraitella* (2006) teoksessaan.

Autenttisuuden käsite on riippuvainen eri kulttuurien ja maantieteellisestä asiayhteyksistä, kontekstista. Tämä on määritelty erityisesti Naran autenttisuuden dokumentissa vuonna 1994. Tässä määritelmässä aineettoman perinnön osuus kasvaa. Tämä muutos on havaittavissa maailmanperintökohteiden säännöissä (*Operational Guidelines for the implementation of the World Heritage Convention*, alkup. 1978). Sääntöjen kappaleessa 82 todetaan, että kulttuuriarvoja välitetään kohteen 1) muodossa ja suunnitelmissa, 2) materiaalissa ja aineessa, 3) käytössä ja toiminnassa, 4) perinteissä, 5) tekniikassa ja ylläpidossa 6) sijainnissa ja paikassa, 7) kielessä, 8) muissa aineettoman kulttuuriperinnön muodoissa, 9) hengessä ja tunnelmassa ja 10) muissa sisäisissä ja ulkoisissa tekijöissä. (*Integrity and authenticity in modern movement architecture -case Paimio Hospital* 2010, p. 25.)

Integriteetti ja autenttisuus kulkevat käsi kädessä. Autenttisuus on 'kulttuuriperinnön' tärkein ainesosa. Se on perustava laatuaan oleva restauroinnin määre, jossa toimintojen kehä suhteutuu lineaariseen ajan jatkumoon. Tämän ajatusrakenteen sisällä historiallinen monumentti ilmentää oman aikakautensa erityisyyttä muodollaan ja aineellisuudessaan sekä tiettyä 'sattumanvaraisuutta'. Maailmanperintökohteiden alkuperäisissä toiminnallisissa ohjeissa (*Operational Guidelines*) vuodelta 1977 todetaan: *”authenticity does not limit consideration to original form and structure but includes all subsequent modifications and additions, over the course of time, which themselves possess artistic or historical values”*. (OG, 20 October 1977, par. 9) (*Integrity and authenticity in modern movement architecture -case Paimio Hospital* 2010, p. 39.)

”Autenttisuus on siis enemmän kuin muodon ja materiaalin välinen, muuttumaton suhde liittyessään kulttuurisidonnaisen tradition ja käsityötaidon jatkumiseen.

Aineellisen (engl. *tangible*) perinnön ohella aineettoman (engl. *intangible*) kulttuuriperinnön, kuten esimerkiksi paikallisten tapojen ja traditioiden, vaaliminen on Naran asiakirjan myötä ymmärretty tärkeäksi myös läntisissä kulttuureissa, missä autenttisuus restauroinnissa on tarkoittanut pitkään alkuperäisen materiaalin vaalimista. Esimerkiksi Suomessa puurakentamisen perinne ja puurakennusten säilyttäminen edellyttävät alkuperäisen materiaalin korvaamista uudella, jolloin perinteisten työtapojen säilyminen on tärkeää.” Museoviraston yli-intendentti Miia Perkiö kirjoittaa autenttisuudesta sivulla 52 väitöskirjassaan *Utilitas restauroinnissa*.

”Ensisijaista on ympäristölle ominaisen elämäntavan autenttisuus, joka saa merkityksensä ihmisen ja ympäristön yhteensopivuuden löytymisestä. Materiaalisen autenttisuuden vaaliminen on siihen vasta merkityksenannon myötä sisältyvää. Autenttinen elämäntapa voi yhtä hyvin ilmetä ympäristön aineellisina muutoksina. Olennaisinta ei ole enää kysymys muutoksesta tai säilyttämisestä, vaan ihmisen ja ympäristön erottamattomuus. Autenttisen elämäntavan mahdollisuus on ihmisen hyvinvoinnin kannalta suotuisan kulttuurikehityksen edellytys.

Autenttiselle elämäntavalle suopea ympäristösuhde ei alista ihmistä yhteen elämisen malliin, vaan tarjoaa moniulotteisuudessaan vaihtoehtoisia kokemistapoja. Autenttinen elämäntapa on ihmisen täydessä osallistumisessa ilmenevää oivaltavuutta löytää yhteensopivuus ympäristönsä kanssa.” Elisa El Harouny pohtii autenttisen elämäntavan tunnistamista ja virittämistä väitöskirjassaan *Historiallinen puukaupunki suojelukohteena ja elinympäristönä* (2008) sivulla 567.

Kulttuuriperinnön laaja käsite restauroinnissa

Kulttuuriperinnön aitous eli autenttisuus on Naran dokumentin (1994) olennaista antia. Jokaisella eri kulttuurilla on omat yksityiskohtaiset (aidot eli autenttiset) piirteensä, joita olisi kunnioitettava. Kulttuurien monimuotoisuuden ymmärtämistä voidaan ylläpitää kansainvälisellä yhteistyöllä ja kommunikaatiolla. Jokaisella kohteella on oma kulttuurihistoriallinen arvo ja merkitys, joiden tulisi olla restaurointityön lähtökohtana. Monimuotoisuuden säilymistä voidaan tukea myös ammattirajoja ylittävällä yhteistyöllä.

Elämän diversiteettiä suojellaan *The Earth Charter*issa vuodelta 2000. Julistuksessa ei suoranaisesti puhuta rakentamisesta, vaan siinä keskitytään elämän monimuotoisuuden suojelemiseen.

Erilaisten kulttuurien suojelusta kirjoitetaan UNESCO:n *Universaalissa kulttuurien diversiteetin julistuksessa* vuodelta 2001. Julistuksessa todetaan kulttuurien diversiteetin (moninaisuuden) olevan yhteistä humaanista perintöä, jota on syytä suojella ja näin turvata luovuuden jatkuminen.

Kulttuurien diversiteetin suojeleminen on kestävän kehityksen edellytyksenä todetaan UNESCO:n *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions* julistuksessa vuodelta 2005.

Kulttuurien diversiteetin ja kestävän kehityksen väliseen suhteeseen keskittyi *SUS.DIV. Sustainable Development in a Diverse World* (2005-2011). SUS.DIV. projekti käsitteli erityisesti neljää eri ongelmaa: 1) Kestävän kehityksen haasteet, 2) Tietoyhteiskuntaan siirtyminen, 3) Globalisaatioprosessi ja 4) Euroopan integraation prosessi. Projektissa kulttuurien diversiteetti nähtiin uudenlaisena pääomana, joka koostuu sekä materiaalisesta perinnöstä (monumentit, historialliset paikat) ja henkisestä perinnöstä (kielet, perinteet ja elämäntavat).⁹

Kulttuuriekologisen restauroinnin periaatteet

Jokainen restauroitava kohde on ainutlaatuinen. Restauroitava rakennus on yksilöllinen sekoitus paikallista ja maailmallista arkkitehtuuria. Restaurointityö alkaa rakennushistoriallisella tutkimuksella, jonka tarkoituksena on määrittää

rakennuksen uniikki historia sekä sen kulttuuriset ominaisuudet. Paikan hengen määrittäminen voidaan tehdä rakennushistorialliset seikat huomioon ottaen tutkimalla rakennusta paikan päällä käyttäen kaikkia aisteja. Paikan hengen tutkimisessa voidaan soveltaa Christian Norberg-Schulzin fenomenologista (aistinvaraista) lähestymistapaa. Paikan hengen määrittämisen kautta voidaan myös päästä kiinni rakennuksen paikallisuuteen, joka on yksi kulttuuriekologisen restauroinnin piirteistä. Mitkä ovat tämän rakennuksen ainutlaatuiset ominaisuudet, joita tulisi vaalia restauroinnissa?

Rakennus on elävä muistomerkki aikakaudestaan, jolloin se on rakennettu. Käytössä oleva rakennus elää käyttäjiensä vaatimusten mukaisesti. Kulttuuriperinnön, niin aineellisen kuin aineettoman, välittäminen nykyisille sekä seuraaville sukupolville on yksi kulttuuriekologisen restauroinnin päämääristä. Rakennus välittää merkityksiään autenttisuuden ja integriteetin avulla. Rakennuksen autenttisuus eli aitous ja integriteetti eli koskemattomuus ovat oleellisessa osassa restaurointia suunniteltaessa ja rakennustöiden edetessä. Restauroinnissa on tunnistettava rakennuksen alkuperäiset sekä vuosien saatossa muuttuneet piirteet. Tässä rakennushistoriallinen selvitystyö on oleellisessa osassa. Selvitys paljastaa rakennuksen alkuperäiset piirteet, muutosvaiheet sekä nykyisen olomuodon. On vältettävä liiallista korjaamista. Ajan mukanaan tuoma patina on yksi säilyttämisen arvoisista asioista. On punnittava tarkkaan, mikä on säilytettävää ja suojeltavaa, mikä taas uusimista kaipaavaa. Tässä arvottaminen on tärkeässä osassa. Mikä on säilyttämisen arvoista ja mikä ei? Modernien rakennusten restauroinneissa on huomioitava esimerkiksi alkuperäiset sähkö- ja LVI-asennukset.

Rakennuksen ekologisuus tarkoittaa tässä tutkimuksessa rakennusten pysyvyyttä ja laadukkuutta. On varjeltava jo olemassa olevaa rakennuskantaa ja saatettava se hyvään kuntoon, jotta se voi välittää kulttuurimerkityksiään. Ekologisuuden vaatimukset ovat kiteytyneet tällä hetkellä rakennusten energiatehokkuuteen. Energiatehokkuuteen päästään eristekerroksia lisäämällä, ikkunoita ja ovia vaihtamalla parempilaatuisiin sekä tarkastelemalla sähkö- ja LVI-asennusten ajanmukaisuutta ja tehokkuutta. Restauroitavien rakennusten kohdalla on kuitenkin huomioitava jo mainittu liiallinen korjaaminen, joka uhkaa rakennuksen autenttisuutta ja integriteettiä. On löydettävä kultainen keskitie rakennuksen ekologisten vaatimuksien sekä kulttuuriperinnön välittämisen kanssa. Tässäkin on apuna kulttuurimerkitysten tunnistaminen ja arvottaminen. Kun tärkeät ja oleelliset kulttuuriset piirteet on hahmotettu kertaalleen, on helpompaa määrittellä, missä määrin energiatehokkuutta voidaan lisätä menettämättä liikaa alkuperäisyyttä ja aitoutta.

Kun aiemmin historiallisen pääoman suojelun tavoite oli tasapainotilan saavuttaminen, on painopiste siirtynyt myöhemmin turvaamaan perinteistä tietoa ja taitoa sekä elävää kulttuuria, jolloin muutoksen hyväksymisestä on tullut olennainen osa prosessia. (Jokilehto, 1999, p. 304.) Koko rakennuksen elinkaari on tarkastelun alainen. Muutosliike on olennaisessa osassa: Rakennuksen käyttäjät määrittävät sen kuinka rakennusta käytetään ja määrittävät näin käytön kulttuuria. Kulttuuriekologinen restaurointi on tämän jatkuvan muutosliikkeen hallitsemista. Yhtenä työkaluna voisi olla "Kulttuurinen talokirja", johon kirjataan restauroinnin aikana, ennen ja jälkeen ilmenneet asiat, jotka vaikuttavat rakennuksen ulkonäköön, materiaalivalintoihin ja mahdollisiin tilamuutoksiin. Kuinka lattiamateriaali ei olekaan enää sama kuin alkuperäinen? Syynä oli vuosien varrella tehdyt muutokset, jolloin alkuperäistä lattiamateriaalia ei enää pystytty säästämään. "Kulttuurisen talokirjan" tavoitteena olisi hiljaisen tiedon siirtyminen restaurointiarkkitehdilta jälkipolville, jotka laativat seuraavan restauroinnin suunnitelmia. "Kulttuurinen talokirja" voisi olla teknisen tiedon sisältävän talokirjan liitteenä vaikkapa muutamana sivuna kirjoitettua tekstiä.

Tekijän kiitokset

Kiitän Jenny ja Antti Wihurin rahastoa. He ovat tukeneet väitöstutkimustani puolentoista vuoden ajan vuosittaisella työskentelyapurahalla. Apuraha on mahdollistanut kokoaikaisen työskentelyn väitöskirjan parissa.

Lähdeviitteet

Arkkitehtuurin historia ja nykyaika. Juhlakirja Kaisa Broner-Bauerille. 2010. Oulu

El Haroyny, Elisa. 2008. *Historiallinen puukaupunki suojelukohteena ja elinympäristönä: Esimerkkeinä Vanha Porvoo ja Vanha Raahe*. Oulu

Elinkaarimalli kiinnostaa, Julkaistu Helsingin Sanomissa 18.4.2013. <http://www.hs.fi/kaupunki/Elinkaarimalli+kiinnostaa/a1366209632754> [luettu 3.3.2014]

Eriksen, Thomas Hylland. 2004. *Toista maata?, Johdatus antropologiaan*. Tampere

Hughes, J. Donald. (2001), 2008. *Maailman ympäristöhistoria*. Englanninkielinen alkuperäisteos: *An Environmental History of the World: Humankind's Changing Role in the Community of Life*. Tallinna

Hyvinvointi-Suomen rakennuskulttuuri vuodesta 1945. http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennusperinto/rakennettu_hyvinvointi/rakennuskulttuuri_vuodesta_1945. [luettu 9.4.2014]

Häkkinen, Kaisa. 2005. *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. WS Bookwell Oy, Juva

Integrity and Authenticity in Modern Movement Architecture – Case Paimio Hospital. International Expert Seminar 1-2 October in 2009 in the Paimio Hospital. Edited by Riitta Salastie. 2010. Helsinki

Jokilehto, Jukka. 1999. *A History of Architectural Conservation*. Butterworth-Heinemann, Oxford

Kairamo, Maija. 2006. *Restaurointitappeja aikaraiteella -Puoli vuosisataa rakennussuojelua ja restaurointia Suomessa*. Helsinki

Kansallinen energia- ja ilmastostrategia, Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 20. päivänä maaliskuuta 2013. https://www.tem.fi/files/36730/Energia-ja_ilmastostrategia_2013_SUOMENKIELINEN.pdf [luettu 3.3.2014]

Kasvun rajat, Ihmiskunnan kohtalontilannetta koskevaan Rooman klubin tutkimussuunnitelmaan liittyvä raportti. Englanninkielinen alkuperäisteos "The Limits to Growth A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind". (1972). 1973. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki

Korjausrakentamiselle energiatehokkuusmääräykset. toimittaja Eija Järvinen, Julkaistu Suomen ympäristökeskus Ympäristö 4/2013. Julkaistu 4.2.2014 klo 15.43, päivitetty 4.2.2014 klo 15.56. [http://www.syke.fi/fi-FI/Julkaisut/Ymparistolehti/2013/Korjausrakentamiselle_energiatehokkuusma\(28165\)](http://www.syke.fi/fi-FI/Julkaisut/Ymparistolehti/2013/Korjausrakentamiselle_energiatehokkuusma(28165)) [luettu 3.3.2014]

Lappalainen, Markku. 2010. *Energia- ja ekologiakäsikirja, suunnittelu ja rakentaminen*. Tampere

Madridin dokumentti 2011, CAH 20thC (International Conference Intervention Approaches for The 20th Century Architectural Heritage). <http://icomos-isc20c.org/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/madriddocumentforpublication2012with2011copyright.pdf>. [luettu 11.2.2014]

Nykysuomen sanakirja, Suomen kirjallisuuden seura. (15. painos). 2002. WSOY, Juva

Perkkiö, Miia. 2007. *Utilitas restauroinnissa, Historiallisen rakennuksen käyttötarkoituksen muutos ja funktionaalinen integriteetti*. Oulu

Rakennetun omaisuuden tila 2013 Julkaistu 18.4.2013. <http://www.roti.fi/>. [luettu 3.3.2014]

Reskalenko, Kirsti. 2003. *Historiallinen jatkuvuus ja Rakennussuojelu Venäjällä vuosina 1978-2000, Esimerkkinä Vanha Pihkova*. Oulu

Steward, Julian H.. (1955) 1972. *Theory of culture change, the methodology of multilineal evolution*. Illini Books edition

SUS.DIV. *Sustainable Development in a Diverse World* (2005-2011). <http://www.susdiv.org/default.aspx?articleID=12112&heading=Overview>. [luettu 29.1.2014]

The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments 1931. ICOMOS <http://www.international.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/167-the-athens-charter-for-the-restoration-of-historic-monuments>. [luettu 12.3.2014]

THE EARTH CHARTER, 2000. http://www.earthcharterinaction.org/invent/images/uploads/Finnish_TheEarthCharter.pdf. [luettu 12.3.2014]

The Nara Document on Authenticity (1994). ICOMOS. http://www.unescobkk.org/fileadmin/user_upload/culture/cultureMain/Instrument/Nara_Doc_on_Authenticity.pdf. [luettu 12.3.2014]

UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, 2005. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. [luettu 12.3.2014]

UNESCO UNIVERSAL DECLARATION ON CULTURAL DIVERSITY 2001. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. [luettu 12.3.2014]

Venetsian julistus 1964. Kansainvälinen julistus monumenttien suojelusta. ICOMOS. <http://www.leka.fi/pdf/venetsia.pdf>. [luettu 12.3.2014]

Yhteinen tulevaisuutemme, ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti. Englanninkielinen alkuperäisteos: *Our Common Future, World Commission on Environment and Development* (1987). 1988. Helsinki